

Tri neznáme typy keltských mincí zo stredných Čiech

JÚLIUS FRÖHLICH

 73, 2018, s. 116–122

Three unknown types of the Celtic coins from central Bohemia

Reportedly in 2018, three Celtic coins of unpublished types were found in the territory of central Bohemia. The first type is represented by a gold 1/8-stater, reportedly discovered on unknown location of the Kolín district. Its new iconography is confirmed by the reverse image of the sitting figure holding an object of the disc form in front and a stick bent in form of the reversed letter 'U'. Based on the typological features, it is possible to judge that the coin was produced in horizon of the middle La Tène Period LT C1. Two remaining types of the Celtic coins are represented by one obol with image of standing bird (?) / horse and one obol with image of boar protoma (?) / horse. Both coins reportedly come from the south-east outer bailey of the Závist oppidum, and they were very likely produced during the late La Tène Period LT D1a.

 find; La Tène Period; Celtic coins; unknown types; central Bohemia.

 nález; doba laténska; mince keltské; typy neznáme; stredné Čechy.

Medzi keltskými mincami nájdenými v posledných troch desaťročiach na území Čiech sa popri známých objavujú i nové mincové typy, ktoré rozširujú už i tak pestrú mozaiku keltských razieb a napomáhajú doplniť poznatky o poiatkoch, vývoji a systéme keltského mincovníctva. Do spektra nových typov mincí doby laténskej možno zaradiť i tri nepublikované keltské razby, ktoré boli údajne objavené na území stredných Čiech.

Prvým z nepublikovaných typov je zlatá minca v hodnote 1/8statéra, nájdená údajne v bližšie neupresnenej časti stredného Kolínska. Stalo sa tak pred rokom 2018. Minca je v súčasnosti uložená v neznámej súkromnej zbierke na území české republiky.

* Ing. Július FRÖHLICH, Česká numismatická společnost (pobočka Praha), julius.frohlich@gmail.com.

Kelti, $\frac{1}{8}$ statér – typ *hrboľ / sediaca postava*, stredolaténsky stupe C1.

Av.: vypuklý, mierne lenený kruhový hrboľ – štylizovaná hlava v prilbe sprava.
Rv.: štylizovaná *sediaca?* postava sprava, v strede špecificky zobrazenej hlavy je výrazné oko v podobe pukli ky, zo zadnej časti hlavy splyvajú dva rôzne dlhé pramene vlasov. Postava sedí v „kresle“ znázornenom líniami a pukli - kami, v ruke predpaženej na úrovni ramien drží plochý predmet diskovitého tvaru a ďalší neznámy predmet podobajúci sa dlhej tyči ohnutej vo tvare obráteného písmena „U“, s dvoma ukončeniami na úrovni kolien.

1. AV; 0,95 g; 8,2 x 7,7 mm; max. hrúbka 1,7 mm; 5 h.

Lit.: neuvádza.

Zbierka: súkromná.

Nálezisko: **Kolínsko**, stredné Čechy.

Foto autor. Zväčšené 4:1.

Táto minca v hodnote $\frac{1}{8}$ statéra má spoločné obrazové prvky s razbami, ktoré K. Castelin zaradil vo svojom systéme českého keltského mincovníctva do 3. vedľajšej série typu hrboľ – *kľáčiaci bojovník*¹ a J. Militký medzi české lokálne razby série II:25 – *kľáčiacia postava držiaca paličky*.² Napriek podobe s týmito sériami je však možné keltskú mincu z Kolínska považovať za zatiaľ nepublikovaný typ, predovšetkým kvôli ikonografii sediacej postavy na jej rubu. Takto vypracovaný mincový obraz nemá v staršej fáze razby keltských mincí zatiaľ na území Čech a Moravy žiadnu analógiu. Zatiaľ čo postava kľáčiacu bojovníka s paličkami sa na bójských minciach objavuje vo viacerých obmenách, tak zobrazenie kresla a ďalšieho výrazného symbolu v podobe diskovitého predmetu na razbe z Kolínska je možné považovať za inovatívny obrazový prvok v ikonografii a symbolike bójskeho mincovníctva.

Ideové vzory a ikonografické predlohy pre rubovú stranu keltskej mince z Kolínska sa dajú vysledovať predovšetkým v antickom mincovníctve helénskeho sveta. Analógie obrazov so sediaca postava je možné nájsť predovšetkým v rituálnych obradoch, ktoré boli spájané so zakladaním niektorých starovekých polis, kedy zobrazované postavy reprezentovali najmä ich bájných

¹ CASTELIN, Karel: *Die Goldprägung der Kelten in den Böhmischen Ländern*, Graz 1965, s. 42–44; 47 – Tabelle VII, Tafel 5/67–72.

² MILITKÝ, Jiří: *Keltské mincovnictví ve 3. a 2. století před Kristem v Čechách*, Praha 2018, s. 77–82, 160–175.

zakladate ov – „oikistov“, prípadne patrónov, medzi ktorých patrilo v mnohých prípadoch Herkules.³

Z viacerých príkladov je zrejmé, že myšlienkovú a ikonografickú inšpiráciu nenachádzalo v antickom mincovníctve iba keltské etnikum, ale i niektoré iné barbarické národy, ovplyvované mytológiou a kultúrou helénskej civilizácie. Príkladné paralely barbarizovaného stvárnenia sediacej postavy ponúkajú napr. tetradrachmy z územia starovekej Sogdiany, imitujúce na reverze mince baktrijského panovníka Euthydemosa I. (220–186 pred Kr.), s Herkulom sediacim na skale. Rázenie takto barbarizovaných tetradrachmiem s aramejskou legendou je datované do rokov 180–130 pred Kr.⁴ (obr. 1).

●□ 1: Barbarizovaný reverz tetradrachmy z územia Sogdiany, napodobujúci mincu baktrijského panovníka Euthydemosa I. Podľa Katz Auction 16, pol. 1553.

Spoločné rysy v barbarizácii obrazov, ktoré preberali z rovnakých predlôh rozdielne národy usadené v regionálne značne vzdialených sídelných priestoroch, tak poukazujú na podobný stupeň spoločenského rozvoja, kultúrnej vyspelosti a remeselnej zručnosti ich príslušníkov.

Ikonografický motív sediacej postavy je v stredoeurópskom keltskom mincovníctve ojedinelým príkladom, ktorý si zachoval obrazovú kontinuitu i v mladšom období, v dobe existencie oppíd. Dokumentuje to keltský obol so sediacou postavou na reverze, produkovaný v mladolaténskom stupni LT D (obr. 2). Je známy zo slovenského oppida Pohanská v Plaveckom Podhradí, z rakúskych lokalít Dröising a Roseldorf i z oppida Tisov v Čechách.⁵

●□ 2: Reverz obolu so sediacou postavou (druida?). Podľa FRÖHLICH, J.: *Keltské mince*, s. 66, tab. II/8.

³ K obrazovým predlohám zakladateľov polis na niektorých antických minciach pozri FRÖHLICH, Július: *Keltské mince z oppida Pohanská v Plaveckom podhradí v systéme „peňažnej dohody“ stredoeurópskych Keltov v najmladšej dobe laténskej*, Numismatický sborník 26/1, 2011, s. 70–72.

⁴ MITCHINER, Michael: *Indo-Greek and Indo-Scythian coinage. Volume 4. Contemporaries of the Indo-Greeks: Kings of Sogdiana; Scythians of Merv, Choresmia and Balkh; Yueh Chi and early Kushans; Indian states of Taxila – Gandhara and the Punjab; Audumbara, Kuninda etc.*, London 1975, s. 289–292.

⁵ FRÖHLICH, J.: *Keltské mince*, s. 66, tab. II/8, s. 69–72.

Pretože minca z Kolínska je zatiaľ ojedinelým exemplárom nového typu zlatej razby, tak jej hmotnosť nedovoľuje prijať závery o tom, či ide o razbu s redukovanou hmotnosťou $\frac{1}{8}$ statéra, ktorej vznik môžeme predpokladať v staršom horizonte stredolaténskeho stupňa a LT C1, alebo sa jedná o mincu s nižšou, ale štandardnou hmotnosťou, vyrazenou v mladšom horizonte stredolaténskeho stupňa a LT C1. Odpoveď na túto otázku budú môcť osvetliť iba ďalšie nálezy takéhoto nového typu „lokálnej razby“.

Dva ďalšie neznáme typy keltských mincí patria do rozsiahlej skupiny drobných strieborných mincí s koníkom na reverze (DSMK). I keď razby s koníkom patria v mladolaténskom stupni LT D medzi najbežnejšie typy keltských platidiel, a to nielen na českom území, ale i v celom stredoeurópskom sídelnom priestore, tak obe nižšie opísané mince reprezentujú doposiaľ nepublikované typy keltských mincí. Od DSMK známych z viacerých stredoeurópskych regiónov sa odlišujú obrazovým stvárnením na lícových stranách.

Obe mince pochádzajú údajne z predhradia medzi juhovýchodným pevnostným pásmom oppida Závist a obcou Lhota.⁶ Napriek dlhodobu intenzívnej archeologickej činnosti, počas ktorej bolo preskúmaných viac ako 20 000 m², je možné doterajšie poznatky o tomto oppide charakterizovať iba v hrubých rysoch. O to dôležitejší obraz môže poskytnúť viac ako 300 ks keltských mincí, ktoré pochádzajú z detektorových prospekcií na juhovýchodnom predhradí oppida. Intenzívny magnetometrický prieskum preukázal na ploche predhradia silné narušenie terénu, ale vyústil i do niekoľkých záverov, ku ktorým patrí nerovnomerná koncentrácia sídliskových objektov a zvyšky prístupových komunikácií k oppidu. S prihliadnutím na koncentráciu nálezov mincí sa dá predpokladať, že plocha opevneného juhovýchodného predhradia mohla byť miestom intenzívnych lokálnych i regionálnych a v niektorých prípadoch i nadregionálnych obchodných aktivít. Podobné využitie územia, prosperujúceho z výhod kumulácie prístupových komunikácií, sídelnej zástavby, prípadne remeselnej činnosti, poskytuje i numizmatický materiál získaný na predhradiach oppíd Třísov⁷ a Staré Hradisko⁸ a vyššieho hradiska Kolo pri Týnci nad Labem.⁹

⁶ KŘIVÁNEK, Roman – DANIELISOVÁ, Alžběta – DRDA, Petr: *Geofyzikální průzkum oppid v Čechách*, Praha 2013, s. 65, obr. 46; s. 66, tab. 7 a obr. 47, plocha 6; s. 73–79, obr. 54a, obr. 54b.

⁷ KYSELA, Jan – DANIELISOVÁ, Alžběta – MILITKÝ, Jiří: *Středomořské importy z oppida Třísov. Nálezy z povrchové prospekce s detektory kovů z let 2007–2013*, *Archeologické rozhledy* 66, 2014, s. 594.

⁸ ČIŽMÁŘ, Miloš: *K mincovnictví na keltském oppidu Staré Hradisko*, *Archeologické rozhledy* 47/4, 1995, s. 614–618; ČIŽMÁŘ, Miloš: *Keltské oppidum Staré Hradisko*, Olomouc 2002, s. 34–38, 41–43.

⁹ MILITKÝ, Jiří – BENEŠ, Zdeněk: *Keltské mince z předhradí hradiště Kolo u Týnce nad Labem (okr. Kolín)*, *Nu- mismatický sborník* 30/2, 2016, s. 234–266.

Kelti, obol – typ *stojaci vták?* / *kôň*, neskorá doba laténska, stupe LT D1a.

Av.: plochý, obraz stojaceho vtáka? sprava (hlava vtáka sa pri razení nezmestila do plochy mincového kotúča). Obraz je kombináciou jednoduchých línií a drobných pukliiek.

Rv.: konkávny, štylizovaný koník z avy. Trup koníka a tvoria dve plastické pukličky, z prednej pukličky vychádza rovný krátky krk, nad ním je drobná puklička. Hlava koníka je neidentifikovateľná. Líniovité nohy koníka sú zalomené, kolená a kopytá sú zvýraznené pukličkami. Dvojdielny chvost je v zlome zvýraznený pukličkou.

2. AŘ; 0,39 g; 9,2 x 8,3 mm; 6 h.

Lit.: neuvádza.

Zbierka: súkromná, p. 7158.

Nálezisko: **oppidum Závist**, k. ú. Lhota u Dolních Bězan (okr. Praha-západ) **pred 2016**; juhovýchodné predhradie oppida.

Foto autor. Zväzšené 4:1.

Zatiaž o reverz tejto DSMK sa typologicky ani spôsobom remeselného vypracovania nijak neodlišuje od obolov typu B z oppida Hradišče u Stradonic,¹⁰ tak averz mince s obrazom vtáka? sa v lokálnom prostredí priraďuje k ikonograficky zaujímavým razbám. Motív z vtáka? sa objavuje na razbách tzv. 9. ved ajšej série označenej K. Castelinom ako *trojdielny ornament – kôň*¹¹ a na lokálnych razbách, ktoré J. Militký zaradil do série II:36 – *rotujúce vtáčie krídla / kôň* a ako tzv. individuálny typ II:37 – *brboľ / vtáčia hlava*.¹² Vtáčí motív sa vyskytuje i na zlatých minciach v hodnote 1/24 statéra, ktoré poznáme z výrobného obchodného areálu v Nemecku nad Hanou i v ďalších neznámych lokalitách.¹³

Pri chronologickom zaradení tejto mince sa dá oprieť o veľa etnografických skupín obolov typu B (Stradonice), v ktorej bolo J. Militkým podchytených 1159

¹⁰ MILITKÝ, Jiří: *Oppidum Hradišče u Stradonic. Komentovaný katalog mincovných nálezů a dokladů mincovní výroby*, Praha 2015, s. 46–84; s. 47, obr. 9.

¹¹ CASTELIN, K.: *Die Goldprägung*, s. 49–50; 51 – Tabelle VIII; Tafel 6/87–88.

¹² MILITKÝ, J.: *Keltské mincovnictví*, s. 98–100, s. 230–237.

¹³ KOLNÍKOVÁ, Eva: *Nemčice ein Macht-, Industrie- und Handelszentrum der Latènezeit in Mähren und Siedlungen am ihren Rande. Kommentierter fundkatalog I. Münzen*, Brno 2012, s. 18–19; Nr. 105; s. 95, Abb. 8:105; s. 170, Abb. 83:105; MILITKÝ, Jiří: *Neobvyklé typy zlatých keltských mincí ze skupiny Athéna Alkidemos*, Numismatický sborník 30/2, 2016, s. 149–150.

exemplárov.¹⁴ Minca z predhradia oppida Závist sa hmotnosťou 0,39 g veľmi dobre zapadne do hmotnostného rozptylu 0,5 až 0,3 g obolov B stradonickej skupiny. Pretože mincový kotúčik tohto neznámeho typu i štýl jeho razby – konkávny reverz s plasticky vyobrazeným štylizovaným koníkom, má identické znaky ako oboly skupiny B (Stradonice), tak môžeme predpokladať jej synchronizovaný vznik so stradonicou skupinou B, ktorú J. Militký datuje do staršej fázy obdobia oppíd (LT D1a), teda približne do poslednej tretiny 2. až prvej tretiny 1. stor. pred Kr.¹⁵

Z juhovýchodného predhradia oppida Závist pochádza i posledný z nepublikovaných typov keltských mincí. Je ním obol typu *protoma kanca?* / *kôň*.

Kelti, obol – typ *protoma kanca?* / *kôň*, neskorá doba laténska, stupeň LT D1a.
 Av.: konvexný, *protoma kanca?* s otvorenou papouľou sprava. Z horného okraja mincového kotúčika smerujú ku hlave kanca štyri „žiariace lúče“.
 Rv.: konkávny, štylizovaný koník z avy, jeho trup tvoria dve plastické pukličky, hlava, šija a chvost konia a sú neidentifikovateľné, kolená a kopytá zalomených nôh sú zvýraznené pukličkami.

3. AR; 0,39 g; 8,5 x 8,2 mm; 2 h.

Lit.: neuvádza.

Zbierka: súkromná, p. 7177.

Nálezisko: **oppidum Závist**, k. ú. Lhota u Dolních Bězan (okr. Praha-západ) **pred 2017**; juhovýchodné predhradie oppida.

Foto autor. Zväzšené 4:1.

Averz obolu je vzhľadom ku kvalite razby pomerne ťažko identifikovateľný. K interpretácii lícového obrazu ako hlavy kanca, ktorý bol na celom území osídlenom Keltmi dôležitým kultovým zvieracom a kultovým symbolom, napomáhajú analógie z gréckeho mincovníctva. Predlohu protomy kanca ponúkajú mince viacerých gréckych miest, jeden z príkladov poskytuje averz mince z ostrova Lesbos (obr. 3).

¹⁴ MILITKÝ, J.: *Oppidum Hradiště*, s. 76.

¹⁵ MILITKÝ, J.: *Oppidum Hradiště*, s. 77.

●□3: **Averz 1/2statéra ostrova Lesbos z rokov 500–450 pred Kr.**

Podľa HOOVER, Oliver D.: *The handbook of Greek coinage series*.
6. *Handbook of the Islands*, s. 247, Nr. 1085.

Ku chronologickému zaradeniu opísaného obolu napomáha opäť predovšetkým ikonografický a remeselný štýl spracovania jeho reverznej strany. Vďaka plastickému stvárneniu koníka, zakomponovanom v konkávnej ploche reverzu, sa dá uvažovať, že minca bola razená v neskorolátenskom stupni LT D1a.

S prihliadnutím k nálezovým lokalitám, ikonografii a analógiám v škále keltských mincí sa dá predpokladať, že napriek pomerne zložitej interpretácii mincových obrazov, pri ktorej mohli byť využité iba tri dostupné unikátne exempláre, sa jedná o doposiaľ nepublikované typy keltských mincí, ktoré vznikli pravdepodobne na území Iech. Zatiaľ čo zlatá minca so sediacou postavou zo staršieho horizontu bójskeho mincovníctva rozširuje typy lokálnych keltských razieb zo stredolátenského stupňa LT C1, tak oba oboly sú novými typmi mincí, ktoré sa u nás objavili v období rozkvetu oppíd, v horizonte neskorolátenského stupňa LT D1a.

Strieborné oboly, ako i ďalšie keltské mince z opevneného juhovýchodného predhradia oppida Závist naznačujú, že územie predhradia bolo dôležitou funkciou súčasťou oppida, prinajmenšom v stredolátenskom stupni LT C a neskorolátenskom stupni LT D1. Mince nájdené v tejto časti oppida patrili k peniazom, ktoré tam boli používané predovšetkým k obchodným transakciám lokálneho a regionálneho významu. Zostáva však úlohou archeológie, aby tento predpoklad funkcie tohto využitia časti oppida bol potvrdený i výskumom na vybraných plochách juhovýchodného predhradia.

